

20. Global Food Security Index: Download the index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Downloads>.

21. Global Food Security Index: Methodology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Home/Methodology>.

22. The State of Food Insecurity in the World 2013 The multiple dimensions of food security // Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2013 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/018/i3434e/i3434e00.htm>.

23. The State of Food Insecurity in the World: Economic crises — impacts and lessons learned. [Електронний ресурс]: Electronic Publishing Policy and Support Branch Communication Division / Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, Rome, 2009. – Режим доступу: <http://earthprint.com/productfocus.php?id=FAO110491>.

24. USDA Food Composition Databases [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ndb.nal.usda.gov/ndb/search/list?qlookup=>.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2017 р.

Фахове рецензування: 01.08.2017 р.

*

УДК 338.439

*Г.В. СПАСЬКИЙ, доктор економічних наук, директор
Закарпатська державна
сільськогосподарська дослідна станція*

Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції

Постановка проблеми. Удосконалення ринкових відносин – це перебудова структури різних суб'єктів господарювання, спроможних виробляти дешеву високоякісну продукцію, яка була б конкурентоспроможною на вітчизняному та міжнародному ринках. Формування конкурентоспроможних аграрних підприємств передбачає, насамперед, створення нормальних стартових умов для їх розвитку і збалансованість робочих місць, що забезпечує зайнятість населення й розв'язання гострих соціально-економічних проблем на селі.

Конкурентоспроможність аграрних підприємств передбачає можливість їх ефективного функціонування в умовах євроінтеграції. Це означає, що їхня виробнича діяль-

ність повинна повніше відповідати споживчому попиту, забезпечувати максимальну окупність засобів виробництва і капіталу.

Підвищення конкурентоспроможності аграрних товаровиробників у нинішніх умовах повинно бути пов'язано із фермерськими господарствами та виробничими кооперативами.

Актуальність проблеми забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств пов'язана із загостренням конкуренції на внутрішньому й зовнішньому ринках і дедалі більшою інтеграцією України до європейського простору. Через це дана проблема потребує переосмислення та теоретико-методологічного оновлення, що враховували б зміни в характері конкурентних переваг, у механізмах досягнення високого рівня конкурентоспроможності.

© Г.В. Спаський, 2017

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємств велика увага приділялася в працях вітчизняних учених: С.Б. Алексеєва [1], С.М. Ілляшенка [10], П.В. Круша [5], О.В. Копистка [4], І.А. Максименка, М.Й. Маліка [6], О.М. Могильного [7], А.І. Піддубної [8], Л.В. Прокопець [11], О.О. Школьного [14] В.Г. Чабана [16] та іноземних: Й. Шумпетера [15], М.Е. Портера [9], Ж. Вальтера [3].

Незважаючи на значні досягнення в теорії й практиці формування конкурентоспроможності підприємства, є ряд проблем, які залишаються предметом дискусій і обговорень учених-економістів.

Мета статті – розкрити шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції.

Виклад основних результатів дослідження. В нинішніх умовах поняття "конкурентоспроможність підприємства" є багатаспектною категорією та не охоплюється єдиним універсальним визначенням.

У Великій економічній енциклопедії конкурентоспроможність підприємства розглядається як порівняльна перевага даного підприємства по відношенню до інших підприємств усередині країни і за її межами [2].

Так, на думку С.Б. Алексеєва, конкурентоспроможність підприємства – економічна категорія, що означає можливість в умовах конкуренції представити на зовнішній та внутрішній ринки продукцію, яка з погляду конкурентних переваг сприймається споживачем як краща за аналогічну продукцію конкурентів і дає змогу підприємству одержувати плановий дохід, реалізовувати стратегію конкурентної боротьби й забезпечувати виживання та бажане положення на ринку в довгостроковій перспективі [1].

А.І. Піддубна розглядає конкурентоспроможність як потенційну або реалізовану здатність економічного суб'єкта до функціонування у зовнішньому середовищі, яка ґрунтується на конкурентних перевагах і відображає його позицію відносно конкурентів [8].

Досліджуючи конкурентоспроможність підприємства, М.Й. Малік визначив її як спроможність останнього вести прибуткову господарську діяльність в умовах конкурент-

ного ринку, що забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних, виробничих, маркетингових та інших засобів ведення ефективної господарської діяльності [6].

Погоджуємося з О.О. Школьным щодо трактування конкурентоспроможності аграрних підприємств як здатності останніх підтримувати й розширювати ринкову частку на національному та міжнародному ринках за рахунок застосування інноваційного менеджменту, ефективного використання наявних ресурсів, масштабів виробництва, а також його диверсифікації [14].

Узагальнюючи наведені визначення можемо констатувати, що конкурентоспроможність аграрного підприємства являє собою його здатність утримувати своє положення на ринку й динамічно розвиватися в умовах цивілізованої конкурентної боротьби, застосовуючи інновації.

На думку Л.В. Прокопець, конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства визначається такими параметрами: 1) здатність підприємства ефективно функціонувати на внутрішньому та зовнішньому ринках; 2) спроможність продукції даного підприємства конкурувати на ринку з аналогічною продукцією; 3) одержання підприємством конкурентних переваг на основі продукції відповідної якості; 4) ефективне застосування технологій, використання ресурсів, методів управління, навичок і знань персоналу, компонентів маркетингової діяльності, які позначаються на якості та конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства [11].

Конкурентоспроможність виробництва, за визначенням О.В. Копистка, це багатогранне поняття, яке характеризує його здатність конкурувати на внутрішньому й зовнішньому ринках і вимірюється ступенем присутності вітчизняної продукції на них [4].

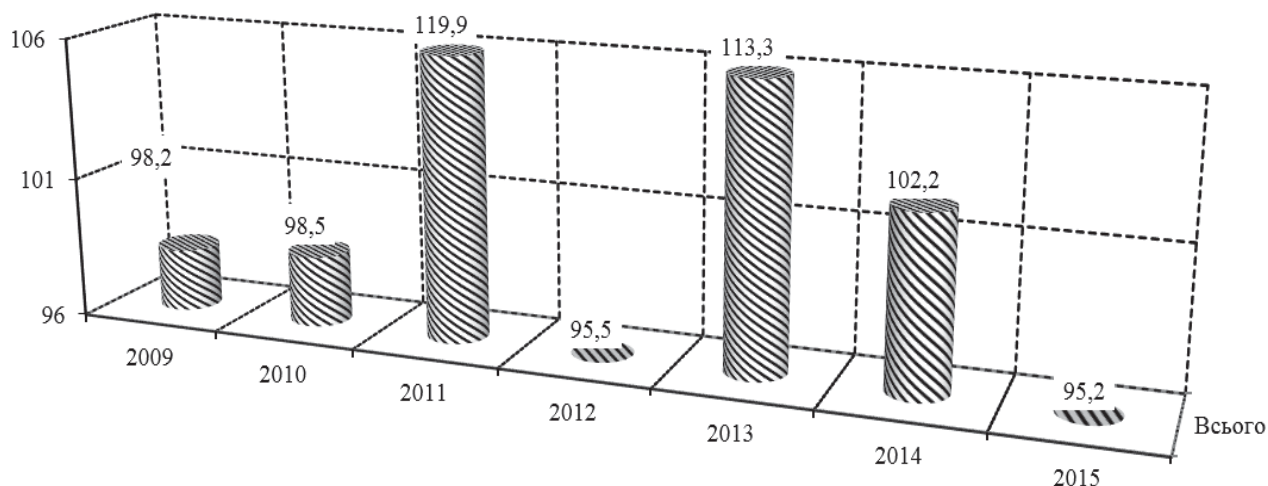
Зауважимо, що сільське господарство залишається єдиною галуззю, яка має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, тобто більше експортує, ніж імпортує. У сучасних умовах сільськогосподарська продукція має значну частку в зовнішній торгівлі України. Так, частка товарів АПК у загальному експорті в

2012, 2013, 2014 та 2015 роках становила відповідно 16,2; 24,0; 19,3 та 18,4%.

На внутрішньому ринку України виробництво конкурентоспроможної продукції сільського господарства й харчової галузі також має важливе значення, оскільки вони забезпечують 20 % валового внутрішнього продукту (ВВП) країни.

Загальний обсяг реалізованої сільськогосподарськими підприємствами власно виробленої продукції за 2015 рік порівняно з відповідним періодом 2014 року зменшився на 4,8%, у тому числі продукції тваринництва — на 3,7, рослинництва — на 5,3% (рис.).

(відсотків до попереднього року)

Індекси валової продукції сільського господарства у 2015 р.

(наростаючим підсумком, % до відповідного періоду попереднього року) [13]

У більшості публікацій наголошується, що Україна має значні можливості для розвитку аграрного сектору та перетворення його у високоефективну сферу економіки. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, родючі землі сприяють подальшому його розвитку, одержанню врожаїв сільськогоспо-

дарських культур в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

Залежно від рівня виробництва продукції в країні формується її експорт та імпорт (табл. 1).

1. Експорт та імпорт аграрної продукції підприємств в Україні

Продукція	Експорт, тис. т		Імпорт, тис. т		Експорт до імпорту, %		Імпорт до фонду споживання, %	
	2005	2015	2005	2015	2005	2015	2005	2015
Зерно	12650	38338	226	190	5597	20178	2,9	3,2
Овочі	150	212	100	95	150	223,1	1,8	1,4
Плоди, ягоди і виноград	305	324	860	588	17,4	55,1	49,1	27,0
Картопля	6	15	5	17	120	88,2	0,1	0,3
М'ясо	82	245	325	158	25,2	155	17,6	7,2
Молоко	1901	464	112	78	1693	595	1,1	0,9
Яйця, тис. шт.	1	126	5	11	20	1145,4	0,7	1,6

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [13].

Враховуючи забезпеченість науково обґрунтованих норм харчування населення, експортно-імпортний баланс, а також питому вагу імпорту в забезпеченні фонду споживання продуктів харчування, можна зробити висновок про те, що країні не загрожує

продовольча небезпека по зерну, овочах, молоку, яйцях. Науково обґрунтовані норми харчування по цих продуктах повністю забезпечуються, експорт продукції перевищує імпорт, або імпорт має невисоку питому вагу.

Економіка виробництва сільськогосподарської продукції поки що не відповідає

вимогам розширеного відтворення (табл. 2).

2. Ціна та рівень рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах

Сільськогосподарська продукція	2005 р.		2015 р.	
	Ціна 1 т	Рентабельність, %	Ціна 1 т	Рентабельність, %
Зернові культури	417,8	3,1	2912,1	43,1
Соняшник	981,5	24,3	7531,5	80,5
Картопля	685,2	17,8	2436,3	24,2
Цукрові буряки	177,0	4,8	788,6	28,2
Овочі	1462,1	16,1	3903,4	47,5
Плоди і ягоди	987,8	12,7	5894,5	52,6
М'ясо ВРХ	6909,9	-25,0	21966,2	-17,9
М'ясо свиней	7722,3	14,9	23624,3	12,7
М'ясо овець і кіз	6777,5	-32,1	22345,4	-29,6
М'ясо птиці	4571,6	24,9	17249,1	-6,1
Яйця	251,8	23,5	1333,2	60,9
Вовна	444,1	-72,8	1421,7	-61,9

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [13].

Якість продукції низька. Вищим сортом у 2015 році реалізовано молока лише 19,9%, а 13,7% – другим сортом, інше – несортовим.

Встановлено, що незадовільний стан аграрних підприємств передусім залежить від недосконалості міжгалузевих економічних відносин, зокрема цінового механізму. За період трансформації економіки країни до ринкових відносин ціни на промислові товари, роботи і послуги, які одержує сільське господарство, зросли у 10 разів більше, ніж на сільськогосподарську продукцію. Через диспаритет цін з аграрного сектору вимито на користь інших галузей економіки понад 680 млрд грн, що призвело до значного зменшення коштів на забезпечення відтворювального процесу в аграрній галузі, зокрема на формування її матеріально-технічної бази.

Встановлено, що підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств можливе за умов повнішого забезпечення вітчизняних потреб власною сільськогосподарською продукцією нижчої собівартості та сприятливих ринкових цін.

Аналізом встановлено, що нині в Україні практично відсутні конкурентоспроможні аграрні підприємства. Серед основних причин можна виділити: ендегенні (зумовлені діями (або бездіяльністю) самих аграрних підприємств) і екзогенні (спричинені особливостями вітчизняної системи господарювання).

До ендегенних ми відносимо такі:

низька якість управлінського персоналу й небажання відійти від стереотипу господарювання, притаманного "ринку продавця", коли через відсутність альтернативи вітчизняні споживачі були змушені купувати те, що їм пропонували українські товаровиробники;

недооцінка питань управління конкурентоспроможністю у практиці сучасного вітчизняного менеджменту;

відсутність у переважній більшості аграрних підприємств стратегії забезпечення конкурентоспроможності на середньо- та довгострокову перспективу. Переважна більшість вітчизняних підприємств аграрного сектору з об'єктивних причин і донині недостатньо займаються питаннями власного стратегічного розвитку, хоча б на якомусь методологічному рівні;

високі енерго-, матеріало- й трудомісткість виробничого процесу, що підвищує собівартість вітчизняної продукції порівняно з імпортними аналогами.

Як видно із вищенаведеного, переважна частина цих причин має суб'єктивне підґрунтя.

Поряд із цим існують також екзогенні причини, які істотно уповільнюють темпи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств.

Дослідженнями встановлено, що однією з причин є низький рівень розвитку конкурентоспроможності

ції та неефективність конкурентного середовища. Так, за даними Антимонопольного комітету України, менше половини вітчизняних зелених ринків мають конкурентну структуру. Однак, на нашу думку, і цей показник є значно нижчим, що пояснюється неефективною методикою розрахунку рівня конкуренції в аграрному секторі економіки України. Оцінюючи рівень конкуренції з боку аграрних підприємств країн Європейського Союзу, лише 13,21% опитаних вважають цей рівень як високий, 11,32 – як помірний, 11,46 – як слабкий, 32,08% не відчувують конкуренції з боку аграрних товаровиробників взагалі, а третині опитаних цей рівень було важко оцінити.

Емпіричні дослідження та господарська практика переконують, що у висококонкурентній, на перший погляд, сфері, де функціонують сотні тисяч самостійних підприємств, складається ситуація, несумісна з умовами конкурентного ринку. Так, за підрахунками Уряду України, розмір торговельної націнки на продовольчі товари в роздрібній торгівлі, яка належить до висококонкурентних галузей, нерідко сягає 50% (для порівняння: у країнах з розвиненими ринковими відносинами цей показник не перевищує 8-10%).

Встановлено, що відсутність умов для розвитку здорової, ефективної конкуренції істотно знижує стимули аграрних підприємств до створення технологічних, організаційних чи управлінських переваг над конкурентами. Як відомо, саме ринкова конкуренція уже давно є механізмом відбракування всіх нежиттєвих форм виробництва й торгівлі, при ній приречені всі неефективні форми та методи господарювання. У країнах ЄС, де діють закони ринку й конкуренції, навіть підприємства-монополісти постійно відчують тиск із боку потенційних конкурентів.

Видатний економіст ХХ ст. Й. Шумпетер наголошував, що конкуренція діє не тільки тоді, коли вона існує, а й тоді, коли вона є потенційною загрозою..., вона дисциплінує ще до свого настання, змушуючи суб'єкта ринку почуватися у конкурентній ситуації навіть тоді, коли він у галузі один [15].

В Україні ризик потенційної конкуренції є мізерним, оскільки існує ще одна важлива проблема – наявність високих адміністративних бар'єрів входу на ринок, які захищають компанії, що вже на ньому функціонують. Це значною мірою зумовлено прагненням органів державної і муніципальної влади до максимальної регламентації господарської діяльності, генерації формальних норм навіть тоді, коли це не є необхідним [5]. Наслідком є надмірна (у більшості випадків непотрібна) зарегламентованість економічної діяльності, метою якої є не реальне виконання визначених тими чи іншими нормами вимог, а, насамперед, створення попиту на корупційні послуги посадовців. Досі панівна філософія адміністративного втручання, коли уряд прагне безпосередньо контролювати ринок замість створення умов для автономного та "прозорого" функціонування.

Доведено, що наявність адміністративних бар'єрів створює сприятливе підґрунтя для реалізації монополістами стратегічних бар'єрів, що ще більше ускладнює доступ на ринок інших аграрних підприємств [12]. Цим пояснюється той факт, що деякі вітчизняні аграрні підприємства випускають конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому ринку, використовуючи неконкурентні методи, зокрема, зниження витрат на оплату праці персоналу, низкі ціни на енергоносії й сировинні ресурси при високій енергомісткості та матеріаломісткості виробництва. Монопольне становище на ринку, зловживання ним, податкові преференції й допомога від органів влади – така квазіконкурентоспроможність забезпечується за відносно низького рівня витрат, що, в свою чергу, стає дестимулюючим фактором для реалізації більш витратних шляхів підвищення конкурентоспроможності. Наявність таких бар'єрів, з одного боку, обмежує появу на тому чи іншому ринку дійсно конкурентоспроможних аграрних підприємств, а з іншого – знижує стимули для підвищення реальної конкурентоспроможності тих аграрних підприємств, які на ньому функціонують.

При відсутності ефективного конкурентного середовища та сформованості цивілізованих ринкових відносин вітчизняні аграрні підприємства не використовують усталені

шляхи здобуття конкурентних переваг. Доказом цього є, наприклад, значна технологічна відсталість і низька інноваційна активність українських аграрних товаровиробників.

На думку М. Портера, конкурентні переваги проявляються або в нижчих, ніж у конкурента витратах, або в спроможності вимірювати й контролювати додаткову вартість, яка перевищує додаткові витрати від диверсифікації [9].

Так, ступінь зношеності основних засобів сільського господарства коливається в різних галузях на рівні 75-80%, темпи їх старіння перевищують темпи оновлення, що негативно позначається на якості вітчизняної аграрної продукції. Для порівняння необхідно зазначити, що ступінь зношеності основних засобів у цивілізованих країнах ЄС не перевищує 25%, а пороговий індикатор для економічної безпеки держави не повинен перевищувати 50%. Деградація основних засобів відбувається при дуже низькій частці власних коштів аграрних підприємств, які направляються на їхнє відтворення – лише 1% щорічно від вартості. Тобто, повне відновлення виробничих потужностей такими темпами стане можливим тільки через 75 років, тоді як у країнах ЄС на це потрібно до п'яти років.

Нині в країнах ЄС конкуренція вже давно увійшла в інноваційний етап розвитку в аграрному секторі. Звичайно, в останньому велике значення мають базові ресурси (земля, природно-кліматичні умови). Але конкурентні переваги, побудовані тільки на базових факторах, нестійкі. Тому в аграрному секторі країни ЄС використовують, передусім, інновації, тоді як Україна вже кілька років із перемінним успіхом переходить від стадії розвитку, керованої базовими факторами (дешева сировина й некваліфікована робоча сила), до стадії, керованої ефективністю (ефективність ринків та інституцій, захищеність власності тощо).

Характерною ознакою сучасного аграрного сектора є згортання інноваційних процесів і слабка сприйнятливості до науково-технічних досягнень. Через невважену стратегію реорганізації сільськогосподарського виробництва в державі по суті немає цивілізованого агропродовольчого ринку,

відсутні основні конкурентні фактори, зокрема: входження на ринок нових учасників; поява субститутів; ринкова влада покупців та постачальників; суперництво між діючими конкурентами [10].

Ключем до підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора є інтенсифікація інноваційної активності аграрних підприємств. За допомогою інновацій більшість країн не тільки долають спад в економіці, але й забезпечують її структурну перебудову і насичують ринок різноманітною конкурентоспроможною аграрною продукцією. Створення, запровадження та широке розповсюдження нових товарів, послуг, технологічних процесів стають ключовими факторами росту обсягів виробництва, зайнятості, інвестицій, зовнішньоторговельного обороту, поліпшення якості продукції, економії трудових і матеріальних витрат, удосконалення організації виробництва й підвищення його ефективності.

Ще однією причиною є самоусунення держави від виконання належних їй функцій щодо створення сприятливих умов розвитку бізнес-середовища та низька якість державних інститутів.

Наслідками цього стали:

високий рівень корупції в усіх сферах господарської діяльності, яка фактично замінила офіційні механізми вирішення будь-яких питань;

неспроможність судової системи належним чином виконувати свої функції, критична ситуація у сфері незалежності судової системи;

недосконалість механізмів захисту прав власності.

На завершення, варто згадати й таку причину, як "недружнє" бізнес-середовище. По-перше, нині підприємствам не вигідно бути конкурентоспроможними, оскільки саме такі з них першими стають об'єктами рейдерських атак. По-друге, в Україні між великими бізнес-групами розгортається лише конкуренція за монопольний доступ до ресурсів держави. Причому механізми захоплення не зводяться лише до корупції, вони включають різні форми лобізму та політичного впливу, зумовлені наявністю у власників чи менеджерів підприємств "своїх людей" у

владі. Джерелами ренти виступають державний бюджет, природні ресурси, державна власність, квазідержавні холдинги, найприбутковіші напрями бізнесу, перерозподіл усього бізнесу або його частини від "чужих" "своїм", корупція під прикриттям держави [8].

Враховуючи всю повноту й неординарність проблем, на наше глибоке переконання, будь-які "разові" заходи "по ситуації" можуть лише на короткий час поліпшити конкурентоспроможність того чи іншого аграрного підприємства. Для їх ефективного розв'язання необхідно реалізувати комплекс заходів:

поліпшення якості державних інститутів. Як зауважує відомий французький економіст: "Незважаючи на те, що в умовах ринкової економіки добробут значною мірою створюється приватними підприємствами, ці підприємства працюють у рамках країни і мають справу з інститутами, які створюються й підтримуються урядом. Наприклад, важливо, щоб правова і судова система гарантувала права власності. Приватні підприємства не можуть ефективно працювати в середовищі, де контракти не виконуються, або принцип верховенства закону дотримується слабкою мірою чи не дотримується взагалі. Підприємства можуть вважати для себе занадто витратним (або неможливим) ведення бізнесу в країнах із неприборкуваною корупцією" [3];

розвиток інституту конкуренції, а саме створення умов для формування конкурентного середовища на вітчизняних ринках, підвищення ефективності конкурентної політики, реалізація заходів по адвокатуванню конкуренції тощо;

зниження бар'єрів входу на ринок та виходу з ринку з метою посилення тиску потенційної конкуренції (зокрема, посилення антімонопольного контролю за діяльністю органів державної й муніципальної влади, які створюють додаткові бар'єри);

впорядкування системи надання пільг і державної допомоги, оскільки компанії, діяльність яких субсидується державою, нерідко погіршують конкурентне середовище та сприяють встановленню цін, вищих за конкурентні. Коли споживачі змушені купувати

продукцію захищених місцевих виробників, то це може нівелювати весь позитивний ефект від введення пільг;

реалізація стратегії "ефективного конкурента", тобто виділення фірми, яка виступає новатором у сфері товарного асортименту, технології виробництва, бере участь в агресивній ціновій стратегії, спрямованій на зниження ціни товару тощо;

перехід від агресивної політики щодо обмеження імпорту до політики стимулювання експорту задля створення стимулів для вітчизняних аграрних підприємств для виходу на ринки Європейського Союзу.

Україна, за деякими оцінками науковців-аграрників, може забезпечити потреби населення у продуктах харчування, задіявши не більше 20% потенціалу аграрного сектора, за іншими – за відповідного наукового й ресурсного потенціалу – здатна виробляти продовольства на 145-150 млн осіб [7]. Дослідження підтверджують, що аграрний сектор національної економіки потенційно конкурентоспроможний. Однак використання цього потенціалу залишається неефективним.

Погоджуємось із В.Г. Чабан у контексті того, що для збільшення конкурентних можливостей українських аграрних підприємств необхідно:

розробити програму створення галузевих зон із виробництва найперспективніших видів продукції, яка має конкурентні переваги на світовому ринку;

використовувати стратегічні технології та нові форми господарювання (агропромислові кластери, застосування інноваційного маркетингу й менеджменту);

створити сучасну інфраструктуру продовольчого ринку;

подолати низький рівень комерціалізації результатів наукових досліджень, невдалу інтеграцію науки та виробництва;

поліпшувати якість виробленої агропродовольчої продукції й процес упровадження міжнародних стандартів якості (ISO та НАССР);

налагодити вітчизняне виробництво вітчизняної сільськогосподарської техніки для вирощування комплексу сільськогосподарських культур;

розширювати обсяги зберігання й переробки агропродовольчої продукції безпосередньо на місцях її вирощування;

розвивати ринкову та соціальну інфраструктуру в сільській місцевості[16].

Висновки. Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на сучасному етапі економічного розвитку є надзвичайно важливим, вкрай необхідним і безумовно нагальним завданням України. Щоб стати конкурентоспроможними, вітчизняним аграрним підприємствам потрібні не тільки фінансові ресурси, але й, передусім, політична воля. Насамперед слід звільнитися віджилых форм ведення господарської діяльності та змінити існуючу інституційну організацію виробництва. Конкурентоспроможність демонструють не встановленням політичних зв'язків із владою й вибудовуванням на ринку перешкод для появи нових конкурентів, а, насамперед, ви-

користанням справді ринкових методів здобуття конкурентних переваг – активізацією інноваційної активності, оптимізацією системи управління та організації виробництва.

Дослідженнями встановлено, що по зерну, овочах, молоку, яйцях науково обґрунтовані норми харчування повністю забезпечуються, експорт продукції перевищує імпорт, або імпорт має невисоку питому вагу.

Для підтримання певного рівня інноваційності аграрного підприємства потрібне постійне зростання ресурсного потенціалу і як складової – інноваційного потенціалу, причому його розміри мають бути відповідними для забезпечення економічного зростання.

У свою чергу, держава також має змінити систему стимулів і мотивацій, усунути перешкоди на шляху до розвитку конкурентного середовища тощо.

Список використаних джерел

1. *Алексеев С.Б.* Теоретические аспекты конкурентоспособности предприятий / С.Б. Алексеев // Экономика: проблемы теории та практики. Зб. наук. пр. Вип. 191: В 4 т. Т. II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 614-619.
2. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – 816 с.
3. *Вальтер Ж.* Конкурентоспособность: общий поход / Ж. Вальтер. – М.: Российско-европейский центр экономической политики (РЕЦЭП), 2005. – С. 19.
4. *Копистко О.В.* Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / О.В. Копистко // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 61–63.
5. *Круш П.В.* Регулююча функція держави та її роль у формуванні ринкового інституційного середовища / П.В. Круш, І.А. Максименко // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – Вип. 75. – С. 113.
6. *Малік М.Й.* Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: [моногр.] / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.
7. *Могильний О.М.* Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
8. *Піддубна А.І.* Розвиток управління міжнародною конкуренцією підприємства на основі системного та стратегічного підходів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / А.І. Піддубна. – Харківський нац. екон. ун-т. – Х., 2006. – 20 с.
9. *Портер М.Е.* Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М.Е. Портер; пер. з англ. - К.: Основи, 1998. - 390с.
10. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці: моногр. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. – 582 с.
11. *Прокопець Л.В.* Складові підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / Л.В. Прокопець // Економіка АПК. – 2012. – № 3. – С. 34.
12. Точка біфуркації. Чітке відмежування влади від бізнесу може розблокувати потенціал для розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/56999>.
13. Україна в цифрах 2015 р. Стат. зб. – К., 2016. – 239 с.
14. *Школьний О.О.* Формування механізмів управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств: автореф. дис. ... д-ра наук з екон. та управління підприємствами: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / О.О. Школьний. – Миколаїв, 2008. – 40 с.
15. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития / Й. Шумпетер – М.: Прогресс, 1983. – 402 с.
16. *Чабан В.Г.* Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора / В.Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 68-72.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2017 р.

Фахове рецензування: 08.06.2017 р.

* * *